

Redactioneel

Het tweede nummer in dit jubileumjaar staat in het teken van enkele grotere artikelen. Zo vertelt Leonard Holleman over het jarenlange mezenonderzoek in het Oosterhoutse Bos. Het Gelderse Poortbroedvogelverslag van 2004 door Frank Majoor heeft ook zijn weg weer weten te vinden naar de Mourik. Het derde grote artikel belicht de minder algemene broedvogelsoorten van de Bergerheide, alwaar in de periode 2003-2005 de Rode Lijst-soorten en lawaaigevoelige vogelsoorten geïnterpreteerd zijn. Dit driejarig onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van Directie Zuid van het Ministerie van LNV om de invloed op de vogelstand van het vliegverkeer vanaf vliegveld Laarbruch te bepalen. Enkele SOVON-ers (o.a. Chris van Turnhout, Ruud Foppen, Michiel van der Weide en Harvey van Diek) hebben de afgelopen jaren meerdere rondes gebracht. In dit artikel wordt uitgebreid ingegaan op de broedvogelstand van 2003 en 2004. Te zijner tijd volgt het verslag van 2005.

De fantastische waarneming van een hop o.a. door Louis Dolmans uit Bemmelen kan niet ongemerkt in de boeken verdwijnen. Deze fraaie soort zat zich op een zaterdagmorgen in het voorjaar in een van de fraaie tuinen bij hem in de buurt te zonnen en insecten te eten. Louis heeft er een korte bijdrage aan gewijd. De fraaie foto is van de alerte Wim Wilmers die ook in Bemmelen woont en direct ter plaatse kon zijn nadat de melding bekend was gemaakt.

Veel leesplezier en maak er een vogelrijk najaar van.

Namens de redactie,
Harvey van Diek

**Sluitings datum kopij volgende Mourik:
30 november 2005**

**Volgende Algemene Ledenvergadering VWG Rijk van
Nijmegen e.o. is op donderdag 6 oktober 2005**

Het Oosterhoutse bos: een ecosysteem, 50 jaar lang gevolgd.

Leonard Holleman

Het Oosterhoutse bos is een rivierbosgebied, noordelijk gelegen van Nijmegen. Het is in bezit van de familie Van Boetzelaer en werd omstreeks 1870 aangeplant. Het gebied bestaat voornamelijk uit loofbomen. De inlandse eik vormt de hoofdsoort. Andere boomsoorten zijn beuk, esdoorn (gewone en noordse) acacia, paardekastanje. Het bos beschikt ook over een rijke ondergroei van allerlei struikgewassen.

Sinds 1956 wordt het bos door het Nederlands Instituut voor Ecologie,(NIOO-KNAW) gebruikt om de populatiedynamica van Kool –en Pimpelmezen te bestuderen. Inmiddels hangen er zo'n 120 nestkasten verspreid over twee percelen . Samen met de bosgebieden Vlieland, de Hoge Veluwe en het Liesbos behoren zij tot onze langetermijn studiegebieden. Deze studie-terreinen zijn niet zomaar lukraak gekozen. De criteria voor deze keuze was arm en rijk qua insecten en de mate van isolatie. Oosterhout en het Liesbos behoren tot de “rijke” bosgebieden. Rijk betekent hier rijk aan voedingsstoffen. De kleigrond zorgt voor een sterke begroeiing en ondergroei. De vegetatie is veelvuldig en brengt veel voedsel (insecten en zaden) voort. De bosgebieden Hoge Veluwe en Vlieland zijn “arme” zandgrond bossen. De vegetatie is minder weelderig, waardoor het voedselaanbod in deze bossen dan ook veel kleiner is.

De populatiedynamica van Kool –en Pimpelmezen.

Jaarlijks wordt van elk bosgebied het aantal broedende paartjes bepaald. Vanaf april wordt er wekelijks een controle langs alle nestkasten uitgevoerd. Gekeken wordt op welke datum de mezen met nestbouw beginnen en wanneer het eerste ei wordt gelegd. Daarna wordt gekeken hoe groot het legsel uiteindelijk wordt en wanneer het vrouwtje met broeden begint. Opvolgend wordt de uitkomstdatum van de jongen bepaald en hoeveel jongen er zijn. Op de dag dat de jongen 7 dagen oud zijn wordt bepaald wie uiteindelijk de ouders zijn. Dit wordt gedaan door de ouders te vangen en het eventuele ringnummer af te lezen. Op dag 15 wordt het gewicht van de jonge mezen bepaald. Dit gewicht is een belangrijke conditiemaat, voor hoe de jongen het in de

Koolmees verlaat nestkast met uitwerpselpakketje van jongen (foto Harvey van Diek)

komende herft/winter zullen gaan doen. Als laatste wordt dan bepaald hoeveel en wanneer de jongen uitvliegen.

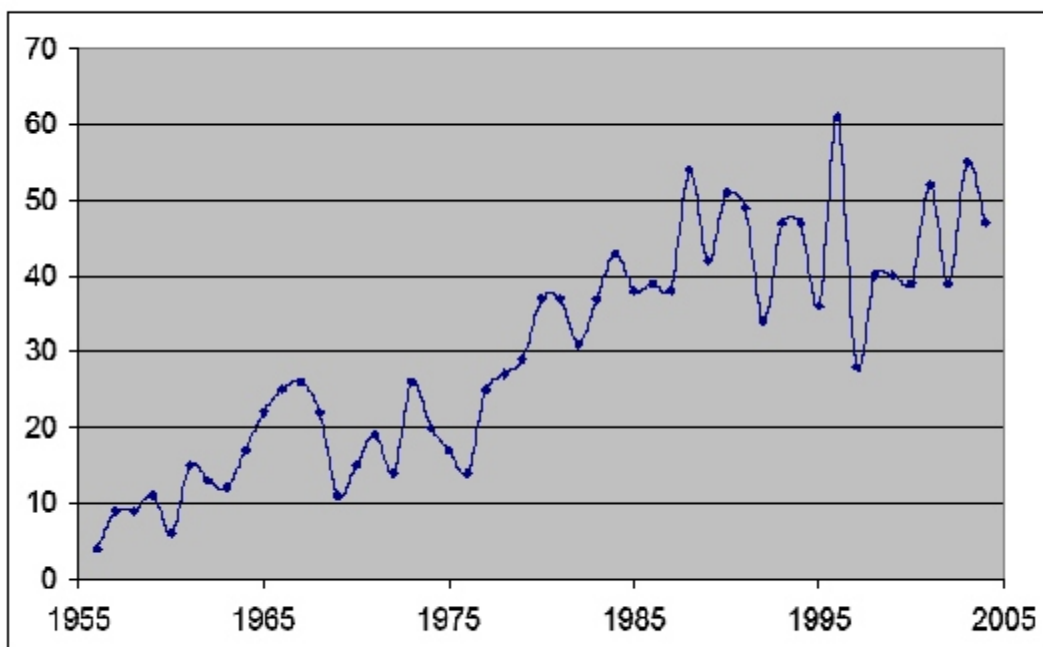
Alle Kool –en pimpelmezen worden van een metalen ring met nummer voorzien, zodat we precies weten waar hij of zij geboren is en wie zijn/haar ouders zijn. Zo kun je van vele families een stamboom bijhouden. Al deze gegevens geven aan hoe de populatie jaarlijks is samengesteld, bijvoorbeeld hoe de verdeling van het aantal jonge en oude mezen jaarlijks is.

Sinds vele jaren worden er ook voedselmetingen gedaan in het Oosterhoutse bos. Met zgn. “keutelnetten” worden de keutels (feaces) van de rupsen opgevangen. Zo wordt bepaald wanneer de rupsen uit hun ei kruipen, hoeveel het er zijn en wanneer de zgn. piekdatum van de totale biomassa valt. Sinds 1993 wordt ook de stand van de Kleine wintervlinder (*Operopthera brumata*) bijgehouden. De rups van deze vlinder vormt in het voorjaar het hoofdvoedsel voor de jongen van de Kool –en Pimpelmezen. Tevens worden door het gehele bos van verschillende eiken de uikomstdatum van de knoppen (botten) bepaald.

Dit zijn dus heel wat gegevens die zo in een databank worden opgeslagen. Enkele cijfers: In een goed jaar zijn er zo'n 60 broedparen en in een slecht jaar zijn dit er ongeveer 35. In figuur 1 is te zien hoe het met het aantal broedparen in de tijd (1956-2004) is vergaan. Vanaf de midden jaren tachtig heeft zich zo'n beetje gestabiliseerd.

Het gemiddelde aantal jongen per nest is in Oosterhout relatief hoog (8-10), in andere bossen ligt deze duidelijk lager (6-7). Oosterhout is in vergelijking met andere bossen een "vroeg" bos. De Pimpelmezen leggen omstreeks begin april al hun eerste ei, terwijl de Koolmezen gemiddeld op half april hun eerste ei leggen. In het Oosterhoutse bos is het voedselaanbod het hoogst en het vroegst van alle vier de terreinen.

Al vele jaren worden data over de populatie-samenstelling van de mezen verzameld. Dit jaar is er reden tot een feestje, want 2005 is een jubileumjaar. Al, voor het 50-ste jaar (vanaf 1956) wordt deze mezenpopulatie nu al gevolgd. Dit heeft een zeer mooie en gestructuurde dataset opgeleverd. Voeg hierbij de dataset van het voorkomen van het aantal Kleine wintervlinders en die van het uitlopen van de inlandse eik en je hebt een overzicht van een ecosysteem

Figuur 1: aantal broedparen.

(voedselketen) in handen die vrij uniek is. Dit alles maakt deze data dan ook zo zeer geschikt om uitspraken te kunnen doen hoe de populatie door de jaren heen zich heeft gedragen.

Klimaatverandering:

In het begin van de jaren negentig werd duidelijk de het begrip “klimaatverandering” ook in Nederland een rol van betekenis heeft. Regelmatig verschenen er rapporten van BV. KNMI over het klimaat in Nederland en omgeving. De meeste conclusies kwamen er op neer dat het in Nederland en Europa aan het veranderen is. Zo is de gemiddelde voorjaars temperatuur in Nederland de laatste 100 jaar met ruim een graad is gestegen en staan alle jaren vanaf 1990 in de top 25. En aan dat aan deze trend zal nog lang geen einde komen.

Dit geven gaf onze een geheel nieuwe kijk op onze datareeks en leide tot nieuwe inzichten. De vragen waar we nu aan werken zijn:

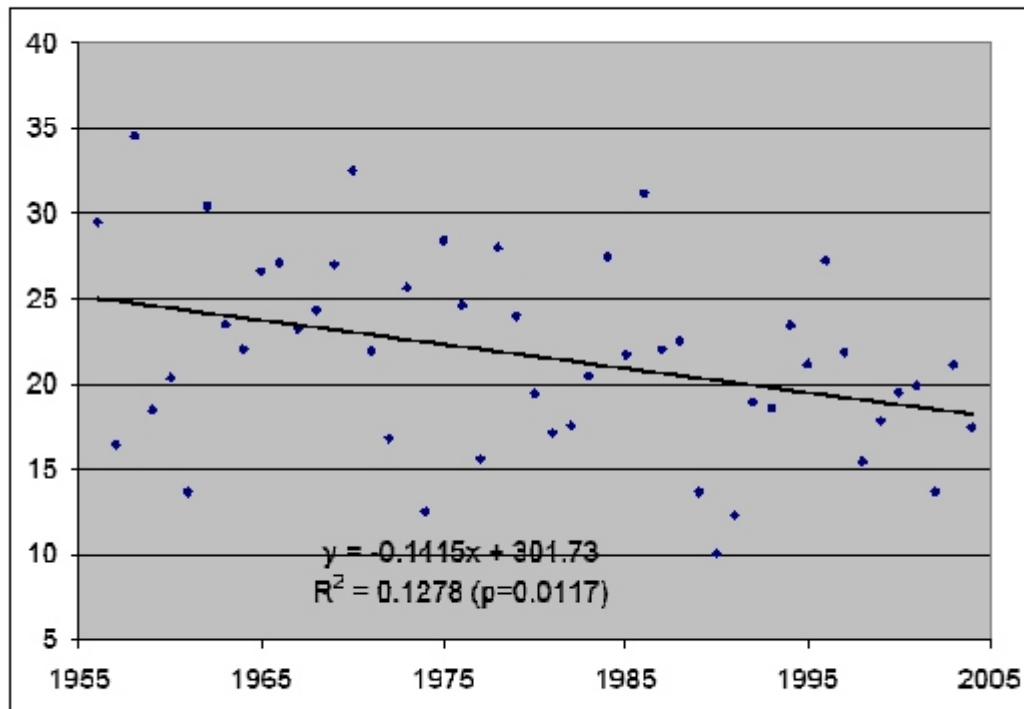
- Hoe reageren de mezen, wintervlinders en eiken op deze stijging van de voorjaars temperatuur?
- Doen ze dit allemaal in dezelfde mate?
- Zijn ze überhaupt in staat om zich aan deze snelle verandering aan te passen?
- Hoe gaat dit proces dan uiteindelijk in zijn werk?
- Als er voor de mezen een voordeel te behalen is in het “op tijd” beginnen met het leggen van eieren, waar leidt dit dan toe?

Hetzelfde geldt voor de wintervlinder. Het blijkt dat de rupsen veel sterker op een stijgende voorjaars temperatuur reageren dan de knoppen van de eiken. Waar leidt dit dan toe? Hebben de Kleine wintervlinders nog alternatieven? Op al deze vragen proberen we in de komende jaren een antwoord te krijgen.

Zijn er reeds zichtbare veranderingen?

Natuurlijk zijn al wel enige veranderingen te zien. De Koolmezen blijken in het Oosterhoutse bos vanaf 1956 steeds eerder met het leggen van hun eerste ei. (legdatum), zie figuur 2. De knoppen van de eiken lopen steeds vroeger uit (1 -2 weken). De rupsen van de Kleine wintervlinder komen zelfs nog eerder uit.

Of bijvoorbeeld het aantal tweede broedsels van de Koolmees: In de vroegere jaren begon ongeveer 10 % van de ouders aan een tweede broedsel. De laatste 10 jaar is dit zelf tot bijna nul gedaald. Een oorzaak

Figuur 2. Legdatum eerste ei van Koolmezen.

zou kunnen zijn dat het voedsel(rupsen) zo vroeg aanwezig is en zich door de hoge temperatuur ook erg snel ontwikkeld, dat er geen voedsel meer aanwezig is om nog aan een tweede broedsel te beginnen.

Wat we ook steeds meer zien is dat jongen van ouders die hun broedsel goed “getimed” hebben een grotere kans hebben om het volgende jaar als broedvogels terug te keren in de populatie.

Wat gaat er in de toekomst gebeuren?

Hoe dit ecosysteem zich de komende jaren zal gedragen zal nog te bezien zijn. Dat er dingen aan het veranderen zijn is ons inmiddels wel duidelijk. Of dit ecosysteem zich kan handhaven binnen deze sterke verandering van zijn omgeving (BV. temperatuur, vegetatie, bebouwing) zal ons de komende tijd bezighouden. Natuurlijk zal de mezenpopulatie in het Oosterhoutse bos niet verdwijnen. Wel zal waarschijnlijk de samenstelling veranderen. En hoe dit dan in zijn werk gaat daar willen wij dan graag een antwoord op kunnen geven.

Broedvogelinventarisaties Gelderse Poort in 2004

Frank Majoor, Poststraat 18, 6828 EK Arnhem. 026-3517931, majoor@bos.nl

Inleiding

De Gelderse Poort is in 2004 voor het zestiende achtereenvolgende jaar integraal geïnventariseerd. De inventarisatie omvat niet alle broedvogelsoorten, maar is gericht op moeras- en weidevogels en op alle schaarse soorten en kolonievogels. Deze inventarisatie is een gezamenlijk project van de Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken en de Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken, verenigd in de Faunawerkgroep Gelderse Poort. De Provincie Gelderland steunt het project in het kader van plattelandsvernieuwing, mede gefinancierd door Staatsbosbeheer Gelderland, Waterschap Rijn & IJssel, Stichting Twickel en SOVON.

Dit artikel is geschreven als jaarlijkse update van het rapport "Vogels van de Gelderse Poort, broedvogels 1960-2000". Ter vergelijking is dezelfde indeling van de soortgroepen aangehouden. Per soortgroep zal van een selectie van soorten de resultaten van de inventarisatie van het jaar 2004 van het Nederlandse deel van de Gelderse Poort worden beschreven. Het gebied wordt hierbij opgedeeld in drie deelgebieden. 1) Ooijpolder, 2) uiterwaarden langs de Waal ten noorden van de Ooijpolder en 3) Rijnstrangen inclusief de aangrenzende polders en uiterwaarden.

Weer & rivierwaterstand

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt ook af bij hoge temperaturen. Vandaar een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI.

Maart was zonnig, droog en had een vrijwel normale temperatuur. April was zeer zacht en zonnig met een normale hoeveelheid neerslag. Mei was aan de koele kant, droog en had de normale hoeveelheid zon. Een groot deel van de maand werd het weer bepaald door hogedrukgebieden. De koelte was vooral te danken aan de aanvoer van lucht vanaf de relatief frisse Noordzee. Na een koele, wisselvallige start kende juni een periode met rustig, warm en zonnig weer. Tussen 12 en 20 juni overheerste wat koeler en licht wisselvallig weer. Op 23 juni

veroorzaakte een actieve depressie een voor zomerse begrippen hevige storm met windstoten tot 100 km/uur. De laatste dagen van de maand werden gekenmerkt door wisselvallig weer bij oplopende temperaturen. Juli was vrij koel, nat en aan de zonnige kant. De eerste helft van de maand verliep wisselvallig, nat weer en temperaturen die duidelijk te laag waren voor de tijd van het jaar. Daarna bleef het wisselvallig, maar met hogere temperaturen. Eind juli werd het zomers warm en stabiel.

De rivierwaterstand is van grote invloed op de verspreiding van de broedvogels, met name in de uiterwaarden. Na het hoge water in januari 2004 is het rivierpeil gezakt. Op een klein piekje van 11.30 meter op 11 mei na, is het peil het gehele jaar min of meer tussen de 7 en de 10 meter blijven schommelen. Dit is beneden de kribben, Deze lopen pas bij een stand van 11 meter onder. De uiterwaarden zijn gedurende het broedseizoen van 2004 dus droog gebleven.

Resultaten per soortgroep

De droogte in 2003 en 2004 was van grote invloed op het voorkomen en de verspreiding van de broedvogels in de Gelderse Poort. Bij veel soorten is een achteruitgang van het aantal territoria vastgesteld. Enkele soorten hebben in 2004 echter duidelijk geprofiteerd van het milde zomerweer. Hieronder worden per soortgroep een selectie van soorten besproken.

Watervogels

Deze groep bestaat uit futen, Aalscholver, Blauwe Reiger, Knobbelswaan, ganzen, eenden, Zwarte Stern en IJsvogel. De aantallen watervogels worden deels bepaald door de waterstand en deels door de wintertemperatuur. De meeste watervogelsoorten nemen de laatste jaren in aantal toe of zijn stabiel. Maar door de droogte in 2003 en 2004 zijn van een aantal soorten beduidend lagere aantallen vastgesteld. De Dodaars komt voor in sterk wisselend aantal dat is gerelateerd aan het rivierwaterpeil. Dit in tegenstelling tot de Fuut die de afgelopen tien jaar redelijk stabiel is. De droogte heeft zoals verwacht negatief uitgedaakt voor de Dodaars. Maar met een totaal van 29 paar zat het aantal nog ruim boven het laagste vastgestelde aantal van 22 paar in 1996.

De enige Aalscholver kolonie zat sinds 1984 in de Lobberdense Waard. Maar in 2004 zijn ook in de Millingerwaard vier paren tot broeden gekomen. Het aantal broedparen in de Lobberdense Waard is tot 1996 gegroeid tot 308. Vervolgens is het aantal afgenomen tot 179 paar in 2004. Mogelijk was de 145 paar van 2003 een ondertelling.

Na een spectaculaire groei van de populatie Grauwe Ganzen lijkt de

lang verwachte stabilisatie van de aantallen te zijn ingezet. We moeten echter een slag om de arm houden. Want in de Ooijpolder is, sinds de vestiging als broedvogel in 1985, al tot twee maal toe een stabilisatie opgetreden waarna vervolgens het aantal toch weer omhoog schoot. De andere soorten ganzen doen het ook goed. Met name bij de Nijlgans gaat de toename sprongsgewijs. De schaarse soorten als Brandgans, Canadese Gans en Kolgans nemen langzaam in aantal toe. De kritische eendensoorten als Slobeend en Zomertaling gaan gestaag in aantal achteruit. Met name de Zomertaling blijft sterk achteruit gaan. Met totaal slechts veertien paar lag het aantal veel lager dan het gemiddelde van 32 sinds 1991. Dit terwijl andere soorten als Krakeend en Kuifeend in aantal toenemen of gelijk blijven. De Bergeend lijkt na een recente opleving weer iets in aantal achteruit te gaan.

De Zwarte Stern is in de Gelderse Poort inclusief het Duitse deel al jaren stabiel. De soort is echter geheel afhankelijk van nestvlotjes. Ten opzichte van 2003 was er in 2004 een verschuiving van de Rijnstrangen naar de Ooijpolder. Het broedsucces is was zeer goed. Van de 30 paar waarvan het broedsucces kon worden gevolgd, vlogen gemiddeld 1.77 jong per paar uit (gegevens Max van Dongen en Theo Wijers). Met de IJsvogel gaat het dankzij de reeks zachte winters goed. Totaal zijn er in 2004 21 territoria vastgesteld. Alleen in de Ooijpolder waren met zeven territoria beduidend minder IJsvogels aanwezig dan het voorlopige topjaar 2003. Toen zijn hier maar liefst twaalf territoria vastgesteld. Tot slot van de watervogels nog een schaarse soort. In 2004 zijn twee territoria van de Casarca vastgesteld. In de Lobberdense Waard was een paar aanwezig en in de Pannerdense Waard een individu dat op 9 mei in paar met een Nijlgans werd waargenomen. Eerdere territoria van de Casarca werden vastgesteld in 1989 en 1996, in beide jaren één paar.

Moerasvogels

Tot de moerasvogels worden 18 soorten gerekend. Hieronder vallen de meeste reigers, rallen en de kleine rietzangertjes plus de Bruine Kiekendief. Van de moersvogels zijn acht soorten duidelijk in aantal afgenomen terwijl er vijf zijn toegenomen.

Het jaar 2004 gaat in de boeken als het jaar van het uitsterven van de Roerdomp. Het voortbestaan van moerasvogels, waarvan de Roerdomp het boegbeeld is, is in hoge mate afhankelijk van de waterhuishouding in de Rijnstrangen. Het waterpeil in dit gebied is de afgelopen jaren met een minimumstand van rond de 9.75 meter te laag geweest voor de kritische moerasvogels. De waterstand in de Rijnstrangen is al jaren een onderwerp van discussie tussen beheerders, boeren en beleidsmakers. In de winter van 2001/2002 is geëxperimenteerd met een hoger

winterpeil op de Oude Rijn. We hadden de hoop dat het verhogen en fluctueren van de waterstand een gunstige invloed zou hebben. Maar het experiment bleef beperkt tot één winter. In 2003 ging het echter helemaal mis. Gedurende het broedseizoen heeft de uitlaat bij Kandia twee maal (half april en half mei) niet goed gefunctioneerd waardoor het gebied tot twee maal toe min of meer droog viel. Naar aanleiding van het uitsterven van de Roerdomp hebben we een actie georganiseerd. De resultaten van deze actie komen elders in dit nummer aan bod.

Niet alleen met de Roerdomp ging het in 2004 slecht. Ook van de Bruine Kiekendief is in de gehele Gelderse Poort 2004 geen enkel territoria vastgesteld. Gelukkig krijgen we van de Grote Karekiet nog wel even de tijd voor verbeteringen van het broedbiotoop. In de Rijnstrangen zijn rond het Bergse Hoofd, evenals in 2003, zeven territoria vastgesteld. Tevens is in het Erfkamerlingschap weer een territorium vastgesteld. De Blauwborst reageert zoals verwacht positief op het verdrogen van het moeras. Het aantal territoria is nagenoeg gelijk aan de piek in 1998. Totaal zijn drie territoria van de Snor vastgesteld in de Rijnstrangen. De Buidelmees heeft in de jaren negentig in de Gelderse Poort een enorme opkomst doorgemaakt. In 2001 was deze vreemde vogel bijna verdwenen. Maar na een licht herstel in 2002 en 2003 gaat de Buidelmees in 2004 weer sterk achteruit. De kleine ralachtigen waren

Blauwborst in een sloot in het Circul (foto Harvey van Diek)

evenals in 2003 geheel afwezig. Tot slot nog enkele schaarse moersvogels. In 2004 werden twee territoria van de Woudaap vastgesteld in de Rijnstrangen. Een Woudaap werd op 12 en 15 juni gehoord ten westen van het Bergse Hoofd. Daarnaast werd in de Zuidstrang op 28 juni nog een exemplaar gehoord.

Pioniervogels

Tot de pioniervogels worden 17 soorten gerekend die op een of meerdere opzichten (broedplaatskeuze, voedselgebied en opportunisme) als pionier worden beschouwd. Het gaat hier om soorten als Kluut, Kleine Plevier, Oeverloper, meeuwen, sterns, Oeverzwaluw en Tapuit. Zoals de pioniers betaamt is het beeld van soort tot soort en van plek tot plek wisselend. De afname van de pioniervogels zette in 2004 verder door.

Van de Kluut werden slechts drie paar vastgesteld, één in Bemmelse Polder-oost en twee in de Erlecomse Waard. Van de Oeverloper is één territorium vastgesteld in de Millingerwaard. De Kleine Plevier neemt de afgelopen jaren in de Gelderse Poort gestaag af. In totaal werden in 2004 slechts 30 paar vastgesteld. De Oeverzwaluw lag met een totaal van 297 paar in 2003 onder het gemiddelde van 371 paar sinds 1991. En tot slot het echte dieptepunt van de pioniers, de meeuwen. Deze zijn sinds 2003 echt uitgestorven in de regio. De één tot twee paar Stormmeeuwen die de afgelopen jaren in de Erlecomse Waard en de Klompenwaard broedde zijn nu ook verdwenen.

Weidevogels

Tot de weidevogels worden naast de karakteristieke weidevogels de Ooievaar, Patrijs, Kwartel, Kwartelkoning en de Grauwe Gors gerekend. De meeste karakteristieke weidevogels gaan in de Gelderse Poort onverminderd in aantal achteruit. Alleen de Tureluur doet het de laatste jaren plaatselijk goed. Gelukkig gaat het in het weidevogelbolwerk van de Bemmelse Polder-west wel iets beter dan in 2003. Met name de Grutto leeft hier in 2004 weer op na de dip van 2003. De Ooievaar gaat van twee naar vier paar. Het eerste paar vestigde zich in 1999 in de Groenlanden en in 2001 kwam daar een paar in Pannerden bij. Nieuw is een territorium in Aardt. Nadat in 2002 hier al een paar rondliep zat in 2004 kortstondig een paar op een paalnest in Aardt. Ook in Kekerdome zat in 2004 een nieuw paar op een paalnest. De eieren van dit paar zijn echter niet uitgekomen.

De Kwartelkoning heeft het in 2004 redelijk gedaan. Met 19 territoria echter wel een stuk minder dan de 23 territoria van 2003 en de 32 van het topjaar van 2000. De Grauwe Gors was evenals in 2002 geheel afwezig.

Struweelvogels

Van de struweelvogels worden er tien algemene soorten geteld. Dit zijn de Zomertortel, Koekoek, Nachtegaal, Roodborsttapuit, Bosrietzanger, Spotvogel, Braamsluiper, Grasmus, Kneu en Geelgors. De Koekoek wordt sinds 1997 integraal geteld. Na een aanvankelijk gestage afname neemt de Koekoek in 2003 en 2004 toe. De afname van de Nachtegaal in de Ooijpolder zet door, terwijl deze soort in de Rijnstrangen, na een sterke afname in 1998 en 1999, langzaam in aantal toeneemt.

Hèt bolwerk van de Roodborsttapuit is het Circul in de Ooijpolder. Hier was deze soort jarenlang min of meer stabiel rond de 30 paar. Maar in 2003 en 2004 schiet het aantal omhoog. In de Ooijpolder kwam het aantal in 2004 uit op maar liefst 65 paar. Ook in het Rijnstrangengebied, waar deze soort de afgelopen jaren nauwelijks voor kwam, zijn in 2004 vijf territoria vastgesteld.

Cultuurvogels

Tot deze restgroep behoren soorten van erven en dorpen als Torenavalk, Holenduif, Turkse Tortel, Kerkuil, Steenuil, Gierzwaluw, Huiszwaluw, roodstaarten, lijsters en Putter. Van de cultuurvogels springt de Kerkuil er in 2004 positief uit. In de Ooijpolder zijn maar liefst zes broedsels vastgesteld. Ook in de Rijnstrangen werden met drie territoria meer Kerkuilen geteld dan voorgaande jaren.

De stand van de Steenuil schommelt door de jaren heen, maar neemt langzaam maar gestaag in aantal af. Ook de stand van de Huiszwaluw schommelt van jaar tot jaar. In de Ooijpolder neemt deze soort af terwijl deze in de Rijnstrangen langzaam toeneemt.

Tot slot

Uit bovenstaande soortbesprekingen blijkt dat er van jaar op jaar veel kan veranderen in de broedvogelpopulaties. Het is dan ook van groot belang om komende jaren door te gaan met de inventarisatie. Door de aantalsontwikkelingen goed vast te leggen wordt de vinger aan de pols gehouden. Hopelijk kan door wijziging van beheer de achteruitgang van met name de moerasvogels en de weidevogels worden gestopt. Maar zoals het er nu naar uit ziet zullen meerdere soorten het voorbeeld van de Roerdomp en de Bruine Kiekendief volgen en dus binnen enkele jaren in de Gelderse Poort uitsterven.

Indien je interesse hebt om in de Gelderse Poort broedvogels te inventariseren meld je dan aan bij ondergetekende. Het is ook mogelijk om een aantal inventarisatierondes met een andere teller mee te lopen om ervaring op te doen.

Tabel 1. Overzicht aantal territoria Gelderse Poort per soort per jaar. De jaren 1990 en 2001 zijn uit de reeks weggelaten in verband met onvolledige inventarisatie.

Soort	1989	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2002	2003	2004
Dodaars	57	31	32	33	39	55	23	29	29	46	62	49	35	29
Fuut	262	326	227	210	209	205	186	164	156	149	175	194	185	174
Geoorde Fuut										1				
Aalscholver	170	181	188	237	218	292	308	248	240	233	242	225	145	183
Roerdomp	37	16	23	20	20	13	8	8	9	9	9	8	4	
Woudaap	1	1		2	1			1		3	3		1	2
Kwak									1					
Blauwe Reiger	50	61	57	61	42	70	44	27	42	51	88	99	103	127
Purperreiger										1				
Doievaar										1	1	3	2	4
Knobbelzwaan	49	59	55	47	44	51	30	31	27	34	44	35	28	28
Rietgans									1				1	2
Kolgans		3		3	4	6	7	4	6	6	7	4	5	10
Grauwe Gans	293	242	258	332	386	468	490	526	663	776	999	1362	1568	1462
Indische Gans												1	1	
Canadese Gans		2							1	1	1	6	10	10
Brandgans			1			1	1	1		2	2	3	4	3
Nijlgans	33	65	56	55	45	56	55	51	57	63	96	111	99	127
Casarca	1						1							2
Bergeend	107	112	93	77	93	82	88	82	77	101	54	77	70	74
Mandarijneend				1			1				1		2	
Smient	1			1	1		1	2		2	1	1		
Krakeend	113	142	149	141	113	146	137	107	136	120	165	184	193	192
Wintertaling	13	24	11	7	6	5	11	7	4	5	7	2		
Pijlstaart										1				
Zomertaling	67	35	25	39	36	26	11	31	28	42	47	33	18	14
Slobeend	239	170	155	123	104	82	56	71	106	88	69	75	63	56
Krooneend								1						
Tafeleend	72	65	68	44	44	45	27	23	20	26	28	24	18	18
Kuifeend	331	239	257	215	231	227	176	201	174	232	225	294	229	207
Brilduiker					1									
Wespendief									1					
Bruine Kiekendief	9	4	7	5	4	7	8	9	6	3	3	5	2	
Havik		2	4	2	3	3	3	4	3	5	8	12	7	8
Spurwen	5	12	11	10	15	7	11	14	14	11	8	12	10	9
Buizerd	43	56	60	53	51	47	55	53	57	57	65	61	61	61
Torenvalk	48	72	60	47	36	26	39	32	36	30	33	23	22	18
Boomvalk	8	5	4	3	7	6	3	5	4	6	7	4	7	6
Patrijs	110	260	202	180	150	99	134	129	99	63	53	39	41	58
Kwartel	19	3	11	13	7	6	11	11	7	4	3	3	5	3
Waterral	52	50	57	34	35	33	24	25	32	47	30	47	37	26
Porseleinhoen	6	2	5	2	12		2	4		1	6	1		
Klein Waterhoen											1			
Kleinst Waterhoen					3					2				
Kwartelkoning	7	2	2	3	2	2	1	5	12	12	46	10	28	19
Scholekster		146	22	21	15	109	116	100	96	103	94	80	99	78
Steltkluut						1								
Kluut	6	2	2	9	4	12	10	5	3	2	6	8	2	3
Kleine Plevier	101	83	67	52	61	53	68	68	47	43	46	44	39	30
Kievit		37		47		97	747	670	607	529	576	503	445	400
Kemphaan						1	1							
Watersnip	38	21	16	19	19	14	13	14	13	9	7	2	9	5
Grutto	391	166	33	19	160	154	157	144	135	116	119	79	67	73
Wulp	1	2	2	2	1	1	3	1	2				1	
Tureluur	198	221	129	105	88	86	92	113	94	103	105	98	79	79
Overloper							1	2	2	1	3	3	1	1
Zwartkopmeeuw		1	1	2	1	1	1							
Kokmeeuw	2550	3279	3500	1480	953	485	803	348						
Stormmeeuw	3	2	2	2	1		1			1	2	2		
Kleine Mantelmeeuw		2	2	1	2									
Zilvermeeuw	3	3	3	2	1		1							
Visdief	45	30	1	1	10	7	8	5	4	5	3	3	4	5
Zwarte Stern	129	151	128	133	128	151	163	129	124	131	134	132	130	134
Turkse Tordel	322	321	309	321	311	311	307	259	306	359	324	354	296	247
Zomertordel	6	81	45	3	84	51	73	104	104	82	82	79	57	57

MOURIK 2005-2

Soort	1989	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2002	2003	2004
Kerkuil	5	9	6	7	6	9	13	10	12	12	13	8	8	10
Dwergooruil									1					
Steenuil	159	144	47	53	128	82	94	100	107	106	87	83	71	58
Bosuil	2	0	1	1	1	0	2	1	0	0	0	0	0	
Ransuil	28	22	25	25	23	9	18	12	15	10	11	7	4	2
Gierzwaluw	204	63					67	82	67	123	112	78	46	17
IJsvogel			1	2	4	5			1	2	13	19	22	21
Groene Specht		1			2	1	2	2	2	6	10	15	28	25
Kleine Bonte Specht	3			6	8	3	15	14	18	10	14	12	18	18
Boomleeuwerik											1			
Veldleeuwerik	170	141	15	62	158	157	185	212	227	205	199	163	165	177
Deverzwaluw	504	211	417	194	479	493	567	344	295	320	281	444	349	297
Boerenzwaluw	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22	24	24
Huiszwaluw	692	652	590	663	477	482	608	476	497	463	524	478	425	349
Boompieper	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	
Graspieper	+	+	+	+	+	180	207	209	210	229	211	235	240	266
Gele Kwikstaart	+	+	+	+	+	182	257	266	215	225	233	183	171	185
Rouwkwikstaart												1		
Noordse Nachtegaal										1			1	
Nachtegaal	44	36	40	46	30	29	45	50	57	49	49	52	42	36
Blaauwborst	1	19	16	60	64	68	76	104	135	105	110	89	108	138
Zwarte Roodstaart	106	96	80	76	61	55	51	61	67	52	71	50	49	50
Gekraagde Roodstaart	5	2	5	6	1	3	14	5	6	9	13	14	19	17
Paapje	3	1	3	1	1	3		1	1		1			
Roodborsttapuit	21	36	38	35	41	24	28	27	32	24	35	33	51	70
Tapuit				2	1	1	1	1				1		
Kramsvogel	7	36	12	6	14	4	4			1		1	1	
Grote Lijster	65	55		0	0	0	94	72	93	93	97	80	70	75
Sprinkhaanzanger	1	8	10	12	2	4	33	29	36	17	25	20	22	49
Snor	1	5	1	1		1		2		1		1	1	3
Rietzanger	23	11	32	8	8	14	10	11	6	1	3	3	0	1
Grote Karekiet	48	57	32	27	24	25	15	14	11	11	15	11	7	8
Spotvogel	+	+	+	+	+	+	52	92	66	98	59	62	69	60
Braamsluiper	+	+	+	+	+	+	95	60	73	65	75	41	61	59
Grasmus	+	+	+	+	+	+	641	781	804	813	876	800	765	816
Bonte Vliegenvanger	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	
Baardman	2						3	2	4	2	1			1
Glanskop	0	0	0	0	0	0	0	1	4	1	2	5	5	2
Boomklever	0	1	0	0	0	0	0	2	1	1	4	12	13	11
Buidelmees	12	34	68	47	48	32	36	36	42	42	25	21	25	14
Wielewaal	29	44	38	28	27	16	18	22	17	12	9	5	3	4
Grauwe Klauwier	1													
Putter	26	49	64	79	83	91	90	111	125	142	124	112	125	114
Roodmus					1									
Goudvink	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	
Appelvink	8	9	1	6	3	2	4	19	10	7	5	1	2	2
Geelgors	33	33	31	31	38	33	39	31	25	30	27	26	33	33
Grauwe Gors				8	1	2	2	5	6	1	2		2	

Verslag Roerdompactie.

Frank Majoor & Frank Willems

Op maandag 11 oktober 2004 hebben we een actie georganiseerd voor een beter waterpeilbeheer in de moerassen van de Gelderse Poort. De actie vond 's avonds rond zonsondergang plaats bij het Bergsche Hoofd. De opkomst was prima met ongeveer 55 personen. Daarbij waren mensen van de Provincie Gelderland, de Landinrichtingscommissie Gelderse Poort Oost, Staatsbosbeheer, de Gelderse Milieufederatie, Vogelbescherming, Stichting Ark en de Vogelwerkgroepen aanwezig.

Jeroen Helmer had een prachtige, twee meter hoge Roerdomp gemaakt van wilgentakken en riet. Deze is, drijvend op een vlot, door Martin Bons van de Provincie Gelderland vastgelegd aan een paal direct ten oosten van de brug. Hier is de vogel blijven liggen als symbool voor de inspanningen die de betrokken partijen zullen plegen om het beheer voor moerasvogels te verbeteren.

Er zijn opnamen gemaakt voor Radio Gelderland en TV Gelderland. Op Radio Gelderland is uitgebreid aandacht besteed aan het onderwerp. Op TV Gelderland is het item opgenomen in het nieuws.

Al tijdens de actie raakten de aanwezige betrokken partijen met elkaar in gesprek en in de loop van de winter is het overleg op verschillende niveaus voortgezet. Vanuit clubs als de VWG's, Vogelbescherming, SBB en Milieufederatie is een voorstel ingediend om voorlopig (dus los van discussies over waterberging enz enz) het voorjaarspeil (15 maart - 15 juli) te verhogen. Dit was de afgelopen jaren ongeveer 9,75 meter en gaat nu naar 10,0-10,40 meter NAP. 25 centimeter lijkt niet veel maar het is genoeg om 20 ha min of meer droog riet (maaiveld = waterpeil) in waterriet (25 cm water boven maaiveld) te veranderen. Voor o.a. de roerdomp maakt dit het verschil tussen zeg maar wachten tot de vos langs komt of veilig broeden. Daarnaast heeft het natuurlijk grote effecten voor de hoeveelheid voedsel (vis, amfibieën) in het riet en voor de vegetatieontwikkeling.

Een paar dagen voor aanvang van het broedseizoen 2005 kwam het groene licht van het waterschap Rijn en IJssel. Het bestuur is akkoord met een peilverhoging naar 10,0m NAP. Vanaf 15 maart 2005 is dit peil ingesteld. In eerste instantie geldt dit besluit alleen voor het broedseizoen van 2005. Voor 2006 en verder wordt nog nader bekeken wat de exacte schade voor met name de landbouw zal zijn. Naar verwachting krijgt zo'n 4 ha enige "natschade". Dit lijkt goed te overzien. Het Waterschap heeft toegezegd borg te staan voor eventuele schade. Hopelijk zijn we nog op tijd geweest en keert de Roerdomp weer terug in de Gelderse Poort en blijven andere soorten zoals de Grote Karekiet

behouden. Ondergetekenden zullen zich, samen met vele anderen, blijven inzetten voor een gunstig waterbeheer in alle moerassen in de Gelderse Poort.

Met een roeiboot werd de metershoge roerdomp naar zijn plek in de Rijnstrangen gebracht.

Bijzondere broedvogels van de Bergerheide in 2004 (en 2003)

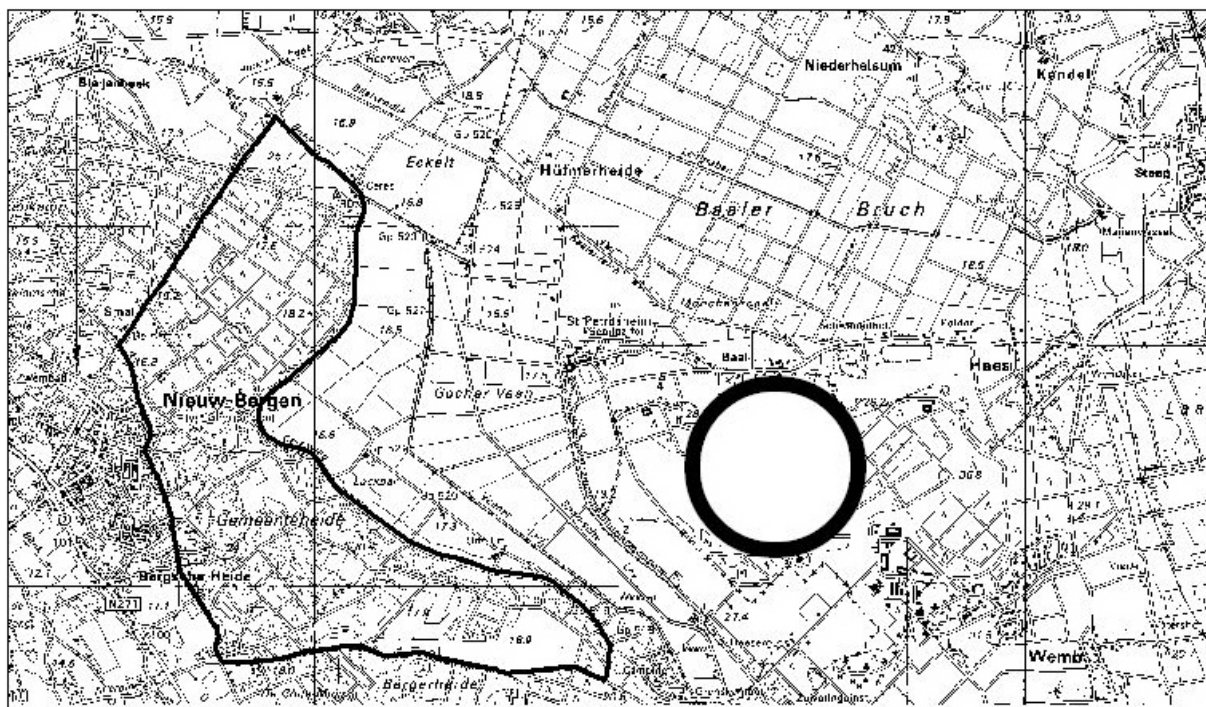
Harvey van Diek, Pr. Willem Alexanderstraat 53, 6576 BL OOIJ, h.diek@chello.nl

1. Inleiding

In het kader van de gevolgen van de toename van civiel vliegverkeer op het net over de Duitse grens gelegen vliegveld Laarbruch op broed- en trekvogels van het Vogelrichtlijngebied De Maasduinen bij Nieuw Bergen is door SOVON Vogelonderzoek Nederland voorjaar 2004 een onderzoek naar de ter plaatse voorkomende broedvogels uitgevoerd. Alle in bijlage 1 van de Vogelrichtlijn genoemde soorten, alsmede alle ter plaatse voorkomende soorten van de Rode Lijst en enkele soorten die gevoelig zijn voor lawaai, werden integraal gekarteerd. Van de overige aanwezige soorten is vastgesteld of ze als broedvogel aanwezig waren. Soms bleken de soorten zo lokaal voor te komen (bijv. open watersoorten zoals eenden en roofvogels) dat ook een aantal broedparen is vastgesteld.

De inventarisaties zijn uitgevoerd door Harvey van Diek, Ruud Foppen, Chris van Turnhout, Michiel van der Weide en met ondersteuning van Fred Hustings, Frank Saris en Erik van Winden die aanwezig waren bij de nachtzwaluwinventarisatie.

Het aan dit artikel ten grondslag liggende basismateriaal ligt opgeslagen in het SOVON-kantoor te Beek-Ubbergen.

Figuur 1. Situering van het werkgebied ten opzichte van Vliegveld Laarbruch.

2. Beschrijving werkgebied

Het onderzoeksgebied, hierna te noemen 'de Bergerheide', is een gebied van circa 750 ha en is gelegen aan de oostzijde van de Maas in Noord-Limburg, ter hoogte van Afferden en Nieuw-Bergen. Het wordt begrensd door de Oude Baan, de Siebengewaldse weg, de Ceresweg en de weg door de Bergerheide. Het hele gebied ligt in de gemeente Bergen (Limburg). De Bergerheide is voor 60% open heidegebied met verspreid staande bomen. In het centrale deel liggen enkele vennen, waarvan het Meeuwenven en het Driessenven het bekendst zijn. Ongeveer 40% van het gebied bestaat uit (voornamelijk) dennenbos, waarvan de Eckeltse Bergen aangemerkt is als natuurreservaat. De noord- en noordoostkant van het gebied grenst aan een landbouwenclave. In het westelijke deel bevindt zich enige bebouwing.

De Bergerheide (foto Harvey van Diek)

3. Veldwerk en interpretatie

De Bergerheide is in vijf ochtendbezoeken en een avondbezoek onderzocht op broedvogels. De inventarisaties vonden plaats op de vroege ochtenduren tot midden op de dag. Het avondbezoek, speciaal voor Nachtzwaluwen vond plaats van de avondschemering tot middernacht. Omdat het gebied te groot was om door een persoon op een ochtend te bezoeken is het gebied in 2-en gesplitst. Op bezoek 5 na zijn beide deelgebieden op dezelfde ochtend bezocht.

Het onderzoek vond plaats via de methode van uitgebreide territoriumkartering (BMP). Een uitgebreide handleiding hiervoor staat beschreven in van Dijk A. J. (2004). Per bezoek wordt de informatie over het broedvoorkomen van soorten (zang, aanwezigheid paar, nest) op een kaart genoteerd. Na afloop van het veldwerk worden de verzamelde vogelgegevens overgezet op soortkaarten. Aan de hand van deze soortkaarten wordt het aantal territoria per soort bepaald, waarbij voor het interpreteren van de waarnemingen gebruik werd gemaakt van de datumgrenzen, fusieafstanden en het aantal benodigde waarnemingen, zoals die door SOVON gegeven zijn in Van Dijk (2004).

Tabel 1. Bezoekdata en begin en eindtijden.

Bezoekdata	Bezoektijden:
9 april	06.30 - 12.00 uur
24 april	06.15 - 11.30 uur
13 mei	06.00 - 11.30 uur
27 mei	05.20 - 11.00 uur
9 juni	04.45 - 08.45 uur
11 juni	05.00 - 10.30 uur
29 juni	22.00 - 23.45 uur

Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt bij vogels ook af bij hoge temperaturen. De weersomstandigheden tijdens de inventarisatieronden waren over het algemeen goed te noemen. Rustig weer, weinig wind en zon. Dit is de inventarisatie zeker ten goede gekomen. Hieronder een korte beschrijving van het landelijke weer aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI.

April

April was zeer zacht en zonnig (189 zon-uren tegen 168 normaal) en had de normale hoeveelheid neerslag. De eerste helft van april verliep vrij wisselvallig en koel. Vanaf 14 april werd het onder invloed van een hogedrukgebied steeds warmer en droger, met een oplopende maximum temperatuur tot 23 graden. De laatste dagen verliepen wat onstuimig: perioden met zon werden afgewisseld door soms fikse regen, hagel- en onweersbuien.

Mei

Mei was aan de koele kant, droog en had de normale hoeveelheid zon. Een groot deel van de maand werd het weer bepaald door

hogedrukgebieden. De koelte was vooral te danken aan de aanvoer van lucht vanaf de relatieve frisse Noordzee. Door het vaak buiige karakter van de regen waren de regionale neerslagverschillen groot.

Juni

Na een koele, wisselvallige start kende juni een periode met rustig, warm en zonnig weer. De meeste zonne-uren werden in Zeeland genoteerd. Tussen 12 en 20 juni overheerste wat koeler en licht wisselvallig weer. Op 23 juni veroorzaakte een actieve depressie een voor zomerse begrippen hevige storm met windstoten tot 100 km/uur. De laatste dagen van de maand werden gekenmerkt door wisselvallig weer bij oplopende temperaturen.

Juli

Juli was vrij koel, nat en aan de zonnige kant. Met in de Bilt een gemiddelde temperatuur van 16.7 tegen 17.4 normaal was juli vrij koel. De eerste helft van de maand verliep voor zomerliefhebbers teleurstellend met wisselvallig, nat weer en temperaturen die duidelijk te laag waren voor de tijd van het jaar. Daarna bleef het wisselvallig maar met hogere temperaturen. Aan het eind van de maand werd het zomers warm en stabiel.

4. Resultaten van de inventarisatie

4.1. Overzicht waargenomen broedvogels in 2004 (aantallen van 2003 zijn ook opgenomen ter vergelijking)

In totaal werden voorjaar 2004 83 broedvogelsoorten vastgesteld in het inventarisatiegebied. Daarvan staan zeven soorten op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten. Er zijn vijf soorten vastgesteld als broedvogel die worden genoemd in bijlage 1 van de Vogelrichtlijn. In de projectomschrijving is aangegeven dat een aantal soorten wordt geïnventariseerd waarvan wordt ingeschat dat ze mogelijk gevoelig zijn voor de effecten van vliegverkeer. Momenteel zijn er geen onderzoeken die de effecten tussen vliegverkeer en de aanwezigheid van broedvogelsoorten van bossen en heides hebben onderzocht. Daarom hebben we gebruik gemaakt van een studie die de relatie aangeeft tussen de aanwezigheid van broedvogels en verkeerslawaaai (Foppen *et al.* 2002).

Tabel 2. Overzicht van alle vastgestelde broedvogelsoorten op de Bergerheide in 2004 (in de derde kolom staan de aantallen territoria uit 2003 ter vergelijking).

Soort	N terr. 2004	N terr. 2003	Vogelric htlijn	Rode Lijst	Lawaai gevoelige soort**	Aandacht- soort Provincie Limburg
dodaars	21	22		x	ja	x
fuut	x*	x				
geoorde fuut	3	2	NB	x	?	x
grauwe gans	26	37				x
canadese gans	1	0				
nijlgans	2	2				
bergeend	1	0				
krakeend	0	2				x
wintertaling	10	5				x
wilde eend	x	x				
slobeend	3	1				x
kuifeend	6	7				x
havik	1	2				
sperwer	0	1				
buizerd	3	4				
torenavalk	0	3				
boomvalk	0	1				x
patrijs	0	2		x	ja	x
fazant	x	x				
waterral	1	6			ja	x
waterhoen	7	9				
kleine plevier	4	0				
meerkoet	x	x				
kievit	4	6				
kokmeeuw	15	15				
holenduif	x	x				
houtduif	x	x				
zomertortel	20	12			ja	
koekoek	7	8			ja	
ransuil	5	2			ja	
nachtzwaluw	16	18	x	x	ja	x
groene specht	3	2		x	ja	x
zwarte specht	2	4	x		ja	x
grote bonte specht	x	x				
kleine bonte specht	5	3			ja	
boomleeuwerik	30	27	x		ja	x
veldleeuwerik	29	30			ja	
boompieper	x	x			ja	
graspieper	x	x			ja	
gele kwikstaart	?	1			ja	
winterkoning	x	x			ja	
heggenmus	x	x				

Soort	N terr. 2004	N terr. 2003	Vogelric htlijn	Rode Lijst	Lawaai gevoelige soort**	Aandacht- soort Provincie Limburg
roodborst	x	x				
blauwborst	8	9	x			x
gekraagde roodstaart	48	38			ja	
roodborsttapuit	35	40		x	ja	x
merel	x	x				
zanglijster	x	x				
grote lijster	9	?				
sprinkhaanzanger	4	2			ja	x
bosrietzanger	?	x				
kleine karekiet	2	x				
spotvogel	1	4			ja	
orpheusspotvogel	1	0				
grasmus	23	29			ja	
tuinfluiter	x	x				
zwartkop	x	x				
fluiter	0	5			ja	
tijftjaf	x	x				
fitis	x	x			ja	
goudhaantje	x	x			ja	
grauwe vliegenvanger	x	x				
bonte vliegenvanger	1	x			ja	
staartmees	x	x				
glanskop	2	x			ja	
matkop	13	16			ja	
kuifmees	x	x				
zwarte mees	x	x			ja	
pimpelmees	x	x				
koolmees	x	x				
boomklever	6	x			ja	
boomkruiper	x	x				
grauwe klauwier	2	0	x	x		x
wielewaal	3	4			ja	
gaai	x	x				
ekster	x	x				
kauw	x	x				
zwarte kraai	x	x				
spreeuw	x	x				
huismus	x	x				
ringmus	x	x			ja	
vink	x	x				
groenling	x	x				
putter	1	x			ja	
kneu	13	6			ja	
goudvink	1	4			ja	

Soort	N terr. 2004	N terr. 2003	Vogelric htlijn	Rode Lijst	Lawaai gevoelige soort**	Aandacht- soort Provincie Limburg
appelvink	3	?				
geelgors	50	55		x	ja	x
rietgors	7	13			ja	x

*x = aanwezig als broedvogel, maar niet volledig geïnventariseerd

** de beoordeling lawaaigevoelig is afgeleid uit een studie van Foppen *et al.* (2002).

NB = niet broedvogel

De bonte vliegenvanger is een schaarse broedvogel van de Bergerheide (foto Harvey van Diek)

4.2. Soortbeschrijvingen Rode Lijst soorten, Vogelrichtlijn-soorten en lawaaigevoelige soorten

In het volgende worden alle vastgestelde soorten besproken die vermeld staan op de Nederlandse Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten, op bijlage I van de Vogelrichtlijn, en/of die zijn gekozen uit de lijst met lawaaigevoelige soorten. Per soort is aangegeven welk van de drie genoemde categorieën relevant zijn, waarbij **RL** voor Rode Lijst staat, **VRL** staat voor Vogelrichtlijn, en **L** voor lawaaigevoelige soort.

Rode Lijst-soorten

Dodaars 21 territoria

RL L

De Dodaars broedt op ondiepe vegetatierijke meertjes en plassen. In Nederland is het een schaarse broedvogel met een geschat aantal van 1800-2500 broedparen in de periode 1998-2000 (Atlas van de Nederlandse broedvogels, SOVON, 2002). Op de verschillende vennen van de Bergerheide zijn in totaal 21 territoria vastgesteld. De meeste

(14) bevonden zich op het Meeuwenven in het westelijk deel.

Geoorde Fuut 3 territoria

RL VRL

De Geoorde Fuut broedt op ondiepe vegetatierijke plassen en meertjes liefst in de buurt van Kokmeeuwen. Hoewel een mogelijke predator, bieden Kokmeeuwen voornamelijk bescherming aan broedende Geoorde Futen. Op het Meeuwenven konden drie territoria gekarteerd worden in de buurt van de kleine kokmeeuwenkolonie. Het aantal broedparen op de Bergerheide wisselt van jaar tot jaar. In 2002 werden nog negen territoria aangetroffen, in 2003 waren dat er twee.

Nachtzwaluw 16 territoria

RL VRL L

De verwachtingen voor het aantal Nachtzwaluwen waren na het succesvolle jaar 2003 wederom hooggespannen. Dit jaar werden in totaal 16 territoria vastgesteld. Dit waren er twee minder dan vorig jaar. Buiten de grenzen van het te inventariseren gebied werden nog eens vijf territoria gevonden.

Groene specht 2 territoria

RL L

De Groene Specht werd op drie verschillende locaties aangetroffen. In 2003 waren dat er twee. Dat de Groene Specht landelijk in de lift zit, gaat ook niet aan de Bergerheide voorbij. De Bergerheide behoort niet tot zijn voorkeursbiotoop.

Roodborsttapuit 35 territoria

RL L

De Roodborsttapuit is een van de gemakkelijkste soorten om te inventariseren. Ze maken graag van verhogingen in het landschap, zoals struikjes en paaltjes om hun knarsende zang ten gehore te brengen. Omdat de eerste inventarisatieronde pas rond half april plaatsvond zaten de meeste Roodborsttapuitenvrouwtjes al op de eieren. De waakzame, alarmerende mannetjes zorgden er voor dat er in totaal 35 territoria gevonden werden. In 2003 waren dat er 40. Ondanks de lichte afname ten opzichte van 2003, bereikt de soort op de Bergerheide een hoge dichtheid.

Grauwe Klauwier 2 territoria

RL VRL

Spectaculair was de ontdekking van twee broedparen Grauwe Klauwieren. Eén paar zat pal naast de Ceresweg in het noordelijke deel in een bramenstruweel, het andere paar zat even ten oosten van het Driessenven. Beide paren kwamen tot broeden. Het paar langs de weg had vier jongen die helaas gepredeerd zijn door een grondpredator. Het nest was aan de onderkant opengetrokken (pers. med. H. Esseling, Stichting Bargerveen). Van het andere paar zijn de vier jongen

uitgevlogen. Het vrouwtje bleek geringd in Tsjechië. (afgelezen door S. Waasdorp, Stichting Bargerveen). Het feit dat er twee paartjes Grauwe Klauwieren op de Bergerheide tot broeden kwamen is enigszins verrassend, maar zeer welkom. Landelijk gaat het niet goed met deze Rode Lijst-soort. De enige populatie van betekenis bevindt zich in het Bargerveen in Zuidoost-Drenthe.

Geelgors 50 territoria

RL L

Geelgorzen zijn vooral bekend van kleinschalige landschappen met houtwallen en meidoornhagen en verwilderende hoekjes. De soort komt alleen in het oostelijke deel van Nederland op de hogere zandgronden voor. Dat randen van open heideterreinen ook geliefd zijn, blijkt uit de 50 territoria die op de Bergerheide werden aangetroffen (55 in 2003). De verspreidingskaart laat een gelijkmatige verspreiding zien. Landelijk komt de Geelgors steeds verder in de verdrukking. Natuurgebieden als de Bergerheide kunnen van levensbelang worden voor het behoud van de soort in ons land.

Vogelrichtlijnsoorten

Zwarte Specht 2 territoria

VRL L

Zwarte Spechten broeden bij voorkeur in oude loofbossen met beuken. Ook broeden ze in oude grove dennen en foerageren op de jongere naaldbomen op zoek naar mieren. Op de Bergerheide werden twee territoria aangetroffen. In 2003 waren dat er nog vier. Met het ouder worden van de bossen in ons land ziet de toekomst voor de Zwarte Specht er best rooskleurig uit.

Boomleeuwerik 30 territoria

VRL L

De Bergerheide is voor de Boomleeuwerik een favoriet broedhabitat: droge zandige heide met verspreid staande bomen. De bomen worden als zangpost gebruikt. De soort bereikt in het gebied dan ook hoge dichtheden. Dit jaar werden er nog drie territoria meer aangetroffen dan in 2003. De verspreidingskaart laat zien dat de soort vooral op de overgang van heide naar bos aangetroffen is.

Blauwborst 8 territoria

VRL

De Blauwborst is van nature een broedvogel van moerasgebieden. De laatste jaren prefereren ze steeds meer verdroogde ruigten met riet en wilgenopslag. De Blauwborst is op de Bergerheide een betrekkelijke nieuwkomer. De meeste van de Blauwborsten werden vastgesteld in de omgeving van het Meeuwenven en ten zuiden van het Driessenven. Dit jaar werd er eentje minder aangetroffen dan in 2003.

Lawaaiigevoelige soorten

Grasmus 23 territoria

L

Een landelijk succesnummer is de Grasmus. Na een dip in de jaren zeventig en tachtig, vermoedelijk veroorzaakt door droge winters in het overwinteringsgebied, zit de Grasmus weer helemaal in de lift. Het aantal van 23 territoria is een kleine terugval ten opzichte van 2003 toen maar liefst 29 territoria werden gevonden. De oorzaak van de terugval is onduidelijk.

Koekoek 7 territoria

L

De Koekoek is een typische soort van moerasgebieden en overgangen tussen bos en natte heide. Er werden acht territoria opgevoerd. Daarbij moet aangetekend worden dat Koekoeken zich binnen het broedgebied over flinke afstanden kunnen verplaatsen. Het aantal van dit jaar houdt gelijke tred met 2003 toen er acht territoria konden worden opgevoerd.

Matkop 13 territoria

L

Matkoppen komen in allerlei typen bos voor. Ze hebben echter wel voldoende dood hout nodig. Blijkbaar is dat redelijk aanwezig in het onderzochte gebied gezien de gevonden aantallen. De 13 territoria bevonden zich gelijkmatig verdeeld over het gebied, zowel in de loof- als naaldhoutdelen.

Rietgors 7 territoria

L

Het eenvoudige riedeltje van de Rietgors is simpel te traceren. Ze broeden voornamelijk in open verruigde terreinen en rietvelden. In het onderzochte gebied broedt de rietgors in de hoge natte vegetatie rondom de vennen. Dit jaar werden maar zeven. Zou verruiging en verdroging de soort parten spelen?

Veldleeuwerik 29 territoria

L

De Veldleeuwerik is duidelijk terrein aan het verliezen in ons land. De aantallen zijn ten opzichte van de jaren zeventig in sommige gevallen met 70 tot 90% afgenomen. Daarmee verdwenen ze in een klap uit de top vijf van meest algemene broedvogels. Ze zijn nu voornamelijk aangewezen op open heideterreinen en drogere natuurgebieden. Het gevonden aantal is daarvan een weerspiegeling. In 2003 werden 30 broedparen gekarteerd.

Wielewaal 3 territoria

L

Het aantal gevonden Wielewalen is nog lager dan in 2003 toen er vier territoria werden vastgesteld. Niet verwonderlijk gezien het feit dat de soort met name rijke loofbossen bewoont. Deze soort staat wel bekend

om zijn sterke lawaaigevoeligheid. Bovendien is de soort vrij zeldzaam geworden, in Limburg komt hij echter nog in goede aantallen voor.

4.3 Overige waarnemingen, niet-broedvogels

Orpheusspotvogel

Op 13 mei, tijdens de derde ronde stuitte ik in het noordelijke gedeelte op een zang die me in eerste instantie aan een Bosrietzanger deed denken. Alleen de plek, aan de rand van het heideterrein in een struweel met struiken en een paar eiken, was wat raar voor een Bosrietzanger, veel te droog. Na een half uur zoeken ving ik dan eindelijk een glimp op van de vogel. Het bleek een spotvogel te zijn. Echter, de zang week af van wat ik van een Spotvogel ken. De gedachte aan een Orpheusspotvogel doemde op. Toen ik de vogel uiteindelijk wat beter kon bekijken, kon ik in combinatie met de zang niet anders concluderen dat het inderdaad een Orpheusspotvogel was. Rob Felix was de eerste die de determinatie bevestigde. Later volgden vele waarnemingen want het mannetje bleef tot in ieder geval 31 mei aanwezig en zong veelvuldig (zie ook Mourik 1, 2005). De laatste jaren worden in toenemende mate Orpheusspotvogels waargenomen in ons land. De van origine Zuid Europese broedvogel lijkt zijn broedareaal uit te breiden naar België en Nederland. In 2004 werden in ten minste acht zingende Orpheusspotvogels verspreid over ons land waargenomen (Dutch Birding 2004, 4)

Tapuit

Op 27 mei werd een vrouwtje Tapuit aangetroffen op het heideterrein in de noordpunt van het gebied. Het terrein aldaar, kaal heideterrein met een grote hoeveelheid (oude) konijnenholen gaf hoop op een broedgeval, maar ondanks zoekpogingen in juni kon geen broedgeval genoteerd worden.

Klapekster

De Klapekster is een trouwe overwintelaar van de Bergerheide. In sommige jaren bezeten twee Klapeksters een winterterritorium, eentje in de omgeving van het Meeuwenven, de ander in de buurt van het Driessenven. Eén exemplaar was nog aanwezig tijdens de eerste inventarisatieronde van 9 april en zong in het Noordoostelijk deel van het gebied.

Keep

Grote groepen Kepen, waarschijnlijk de laatste overwintelaars, hingen in april nog rond op de Bergerheide. Diverse malen werd zang waargenomen. Vervolgwarnemingen binnen de datumgrenzen bleven uit.

5. Tot slot

De Bergerheide is een belangrijk natuurgebied voor een behoorlijk aantal Rode Lijst-soorten en soorten die op de lijsten van de Vogelrichtlijn voorkomen. Daarnaast is het een rust- en foerageergebied voor een aantal ganzen- en eendensoorten. Enkele soorten zoals Geelgors, Boomleeuwerik, Nachtzwaluw en Roodborsttapuit behalen dichtheden die in dit deel van het land opvallend zijn. Vergelijkingen met eerdere inventarisaties van enige jaren geleden laten geen eenduidig beeld zien. Sommige soorten gaan vooruit en sommige achteruit. Het is moeilijk daar simpele verklaringen voor te geven. Vaak spoort de ontwikkeling echter wel met het landelijke beeld. Een afwijking daarvan kan mogelijk worden geïnterpreteerd als effect van lokale omstandigheden zoals beheer, maar ook verstoring door vliegverkeer. Op dit moment is het aantal vliegbewegingen nog zeer beperkt. De komende jaren zullen moeten uitwijzen of deze invloed groter wordt. Het verdient aanbeveling om naast de monitoring van de broedvogelbevolking ook goed bij te houden wat het aantal vliegbewegingen is (aantallen, vliegrichtingen etc.). Met deze informatie kan dan een analyse worden uitgevoerd. Dan wordt ook duidelijk of het effect op broedvogels zich uit in een verandering van de broedvogelpopulatie. Belangrijk is dat een begin is gemaakt met een goede telreeks van een aantal zeldzame, karakteristieke en daarnaast ook mogelijk gevoelige soorten.

Literatuur

- DIJK A.J. VAN 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DIEK H.A.M VAN 2005. De opkomst van de Orpheusspotvogel in Nederland, Mourik 1, 2005
- FOPPEN R., VAN KLEUNEN A., LOOS W.-B. & SIERDSEMA H. 2002. Broedvogels langs wegen, een nationaal perspectief. Een analyse van de gevolgen van wegverkeer voor broedvogels aan de hand van landelijke aantals- en verspreidingsgegevens. SOVON-onderzoeksrapport 2002/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen
- OSIECK E.R. & HUSTINGS F. 1994. Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland. Vogelbescherming Nederland, techn.rapp. 12. Zeist.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey -Nederland, Leiden.

Hop in Bemmell

Louis Dolmans

Het is altijd leuk om een hop te zien. Het is altijd bijzonder leuk om een hop in Nederland te zien. Het is zondermeer gaaf om een hop binnen ons werkgebied te zien. Onderstaand verhaal speelt zich af langs de dijk naar Bemmell bij de Pas. Daar liggen binnendijs een aantal vrijstaande woningen die omgeven zijn door erfbeplanting. Het geheel maakt een kleinschalige en voor Nederlandse begrippen wat rommelige indruk.

"Een buurman, die bij je langs komt met het bericht dat er een hop in zijn weiland zit. Dat overkomt je niet elke dag. Het was zaterdag 2 april. Eerst denk je natuurlijk dat hij het misschien wel niet goed gezien heeft, maar jawel hoor. Het beest was rustig een zandbad aan het nemen, toen ik hem voor het eerst mocht aanschouwen vanuit een huiskamer op een kleine 20 meter afstand. We hebben een uurtje van hem zitten genieten. Na zijn bad ging hij wat wormen trekken, eigenlijk zo'n beetje als een kieviet. Als er een kraai of een andere grotere vogel langskwam zette hij meteen zijn kuif op. Aanvankelijk dacht ik dat hij een beetje suf was, maar met de verrekijker was prima waar te nemen dat hij in uitstekende conditie verkeerde. Schoon en strak verenpak, heldere en actieve ogen. Heel bijzonder allemaal. Om nog dagen van na te genieten. Enkele weken later was ik op Mallorca. Niet om te vogelen maar om te fietsen (conditie opdoen voor Alpentochten). En wat zie je dan? Elke dag wel een aantal hoppen en ook talrijke klapeksters en grauwe gorzen en hier en daar een roodkopklauwier. Kortom, vogels van het kleinschalig landschap, die vroeger hier ook gewoon moeten zijn geweest. Nóg weer meer stof om over na te denken. Wat je ook duidelijk kon zien, was een drastische afname van het aantal vogels op plekken waar men aan grootschaligheid begon te denken."

*De hop van Bemmell
(foto Wim Wilmers)*

Excursies najaar 2005

zondag 18 september

fietsexcursie ooijpolder, vertrek 09.00 uur vanaf het Hollandsch-Duits
gemaal, terug rond 12.00 uur.

zaterdag 1 oktober

Euro Birdwatch, de vogelwerkgroep heeft een trektelpost bij de
Mulderskop, van hieruit worden dan de aantallen voorbij getrokken
vogels doorgebeld aan de organiserende Vogelbescherming Nederland
in Zeist. Iedereen is welkom een kijkje te nemen of mee te tellen. Meer
info via www.vogelwerkgroepnijmegen.nl of bij Peter Hoppenbrouwers.
telefoonnummer staat onder deze mededelingen.

zondag 27 november

Dagexcursie Brouwersdam, Zeeland. Vertrek is om 07.00 uur. Opgave
verplicht.

Opgave voor deze excursies is verplicht bij ondergetekende of anders
vermeld.

Peter Hoppenbrouwers 024-3234751

Notulen Algemene Ledenvergadering VWG Nijmegen e.o.

Donderdag 17 maart 2005, wijkcentrum Burghardt, Nijmegen. 16
aanwezigen, 1 afmelding.

1 Opening:

Voorzitter Twan Teunissen opent de vergadering om kwart over acht.

2 Notulen vorige vergadering:

Eén opmerking bij punt 5 Financiën, de contributiebetalingenachter-
stand, hoe het daar mee staat, na verhuizingen, alsnog betaald etc,
moeten er nog een 10 tal mensen betalen. De notulen worden
goedgekeurd.

3 Mededelingen Bestuur:

Secretaris Arthur Hofmann beheert vanaf heden de ledenlijst die

hiervoor door de penningmeester werd bijgehouden.

4 Ingekomen stukken:

Er zijn geen ingekomen stukken.

5 Financiën:

- De lopende rekeningen bij Postbank en RVS zijn opgeheven. Waarbij moet worden aangetekend dat de Postbankrekening nog 'slapend' zal zijn.
- De begroting voor 2005 is een klein beetje naar boven bijgesteld. Er wordt 500,- geschonken aan het boek Gelpo deel 4 dat nog moet uitkomen. De vwg is geen uitgever van dit boek dus zal de verkoop en opbrengst daarvan buiten de vwg vallen.
- De Faunawerkgroep bestaat formeel nog niet en is nog zonder bankrekening.
- Voor de diverse jubileumactiviteiten worden een € 300,- uitgetrokken.

Kascommissie: De twee leden van de commissie, Menno Hornman en Paul Gnodde hebben de boeken gecontroleerd en in orde bevonden en vragen de vergadering de penningmeester te dechargeren. Menno verlaat de kascommissie en maakt plaats voor Hans van Ooijen.

6 Activiteiten:

Jubileumactiviteiten

- Fotoexpositie: Thema is Natuur in ruime zin/vogels van de regio. De foto's kunnen worden opgestuurd (dia/digitaal) naar Peter Eekelder of naar onze website, die komen allemaal op de website en er kan eenmaal op gestemd worden. Eind juni worden de 30 hoogst gewaardeerde foto's aan een jury voorgelegd. De jury zal bestaan uit 3 mensen, waaronder Nico de Haan en Bas v/d Boogaard. De expositie wordt gesponsord door Combi Verweij. Een persbericht aangaande de fotowedstrijd moet nog uitkomen. De fotoexpositie zal tzt. verschijnen in het Wilderniscafe, LUX, bibliotheek en Natuurmuseum Nijmegen.
- De jubileummourik 30 jaar Vwg Nijmegen komt in december uit.
- Jaarsoort 2005 de Huiszwaluw: de vwg gaat proberen de huiszwaluw in het werkgebied beter in kaart te brengen. Peter Eekelder, Menno Hornman en Nico v/d Poel zouden dit aanvankelijk gaan doen. Peter Eekelder geeft echter aan hiermee niet door te willen gaan. Kell Eradus neemt de plaats van Peter in.
- De KNNV Nijmegen bestaat dit jaar 100 jaar. Peter Egelmeers vertelt hier het een en ander over. 9 september wordt de tentoonstelling

hieromtrent geopend in het Natuurmuseum, 2 weken voor opbouwning moet ons (vwg) deel concreet zijn ingevuld. Er zijn nog een 3-tal borden van 25 jaar VWG Nijmegen. Twan regelt dit namens de vwg.

- Ronald Zollinger en Gerard Muskens krijgen nooit meer een geldlening ter financiering van onderzoek in ruil voor een artikel.

- Waarnemingenarchief: invoeren via onze website of www.waarneming.nl, ook niet vogelwaarnemingen. Vraag van Michiel van der Weide, wat doen we met die niet-vogelwaarnemingen? Eventueel op aanvraag iets mee te doen.

- Excursies: Paul Gnodde wil elke week een excursie door de ooijpolder, die wordt aangekondigd via de mourik-mailcirkel. Hij zoekt nog medegidsen, Erik van Dijk en Frank Willems zeggen toe.

- Het Amelandkamp is dit jaar van 5 – 9 mei.

- Inventarisaties: er zijn genoeg tellers, verder worden de Kraaijenbergse plassen op 1 blok na geteld, Kell coördineert hierin. Het inventariseren van het Ketelwoud, (beginnend tellen), wordt nog uitgewerkt door Frank Willems en Menno Hornman.

- Ruimtelijke ordening:

Rijnstrangen en roerdomp, het waterpeil wordt verhoogd.

Voor de ooijpolder is bureau Waardenburg bezig met een moerasvisie. Het waterpeil van het Meertje gaat omhoog, dit omdat het te droog is in de Duffelt.

Veel sloten in Circul worden gedicht.

De Kraaijenbergse plassen en ontgronder Smals, overleg hiermee is optimistisch verlopen, wordt vervolgd.

7 Rondvraag

Peter Egelmeers:

vraagt naar een inventarisatiecursus, zou dat via Sovon kunnen? Dit vereist wel enige voorkennissoorten. Harvey van Diek is hier voor Sovon in opgeleid. Voor bemensing van de cursus zeggen Michiel van der Weide, Twan Teunissen en Menno Hornman toe. Concreet gebied, stuwwal of Ketelwoud. Zal niet meer dit jaar kunnen, moet einde van het jaar geregeld worden.

Volgende vergadering is op donderdag 6 oktober 2005.